

Vrednota života u nauku Katoličke crkve

Valentin POZAIĆ

Sažetak

Polazeći od stavova filozofske i teološke antropologije u prvom se dijelu izlažu stavovi i utemeljenje katoličkog nauka u odnosu prema vrednosti ljudskoga života. U drugom dijelu analiziraju se stavovi ranih crkvenih pisaca, i drugih dokumenta, sve do najnovijih. Do izražaja dolaze i rasprava o početku individualnog ljudskog života, kao i njezine posljedice za moralno vrednovanje namjernog pobačaja. Posebnu pozornost pobuđuje praksa naročitih sankcija vezanih uz takav čin.

Uvod

Ljestvica vrednota u javnom životu jedne društvene zajednice očituje ćudoredno stanje i unutarnje ozračje kako pojedinaca tako i društva u cjelini. Na tržištu svjetonazora suvremenog društva pojedine vrednote zauzimaju različita mjesta i imaju različite cijene, ne toliko prema svojoj trajnoj vrijednosti, koliko prema trenutno istaknutim zanimanjima i potrebama ideološke i pragmatičke, utilitarnostičke naravi. Nerijetko se u ime pluralizma dobro prodaje etički relativizam. Od toga prigodnog interesnog prosuđivanja i odvagivanja vrednota nije izuzeta ni temeljna vrednota — ljudski život. U sustavu gdje se upravo o svemu može glasovati, i većinom glasova određivati istinu, istina vrednote ljudskog života neizbježno postaje nesigurna i ugrožena. O tome obilno svjedoči prošlost i sadašnjost, u teoriji i praksi, pojedinačnih odnosa i zakonskih uredaba koje se odnose prema ljudskom životu od njegova početka pa do kraja ovozemaljskog postojanja. Što se kaže o vrednoti i dostojanstvu ljudskog života u dvomilenijskoj baštini Crkve — čuvarice istine o čovjeku: one stečene svjetlom razuma i one darovane Božjom objavom?

Antropologija

Govoreći o vrednoti ljudskog života, ne možemo zaobići aksiom: »Teorija o čovjeku određuje čovjekovu praksu«. ¹ Jasno, čovjekov odnos prema njemu samomu i prema drugima ovisi o tome što misli o sebi i o drugim ljudima. Osnovno je

1 ZIEGLER, J. G., Extrakorporale Zeugung in moraltheologischer Sicht, *Trierer Theologische Zeitschrift* 94 (1985) str. 37.

pitanje tko je čovjek, u čemu je njegovo dostojanstvo i koja je vrijednost njegova života. Pretpostavlja se da je liječnik vrhunski poznavalac zakonitosti biologije i fiziologije čovjeka. Očekuje se da to bude i na području antropologije, duha i duše. Zašto? Čovjek je prvi i jedini put ostvarenja medicinske profesije. Čovjek–bolesnik mjesto je susreta i dijaloga medicine i religije, kako je to u svojoj nastupnoj enciklici istaknuo Ivan Pavao II.: »Crkva ne može zanemariti čovjeka (...) Čovjek u svoj istini svoga postojanja, svog osobnog, a također zajedničkog i društvenog bića (...) taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje poslanje. Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve, put što ga je sam Krist zacrtao.«²

Liječniku–vjerniku spontano se i u tim okolnostima budi sjećanje na Isusove riječi: »Pazite da ne prezrete ni jednoga od ovih najmanjih« (Mt 18, 10), kao i one druge: »Što god učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste« (Mt 25, 40). Velik zaljubljenik u čovjeka, Juraj Jurjević, piše: »Čovjek je moje nadahnuće i trajno živo zanimanje. Cijeli život bavim se tim pitanjem (...) Čovjek je moj doživljaj.«³ To je zacijelo doživljaj svakog plemenitog čovjeka, napose zdravstvenog djelatnika.

Pozitivna znanost

Polazeći od posve bioloških, pozitivno znanstvenih podataka, nikada nećemo stići do autentične slike čovjeka, do njegova dostojanstva, do biti čovjeka. Čovjek je više od zbroja svojih pojedinih bioloških sastojnica. Biološke su spoznaje prijeko potrebne, ali nedostatne. Podaci pozitivnih znanosti ne mogu nam otkriti niti utvrditi temelje i domete čovjekova dostojanstva. Oni govore nešto o čovjeku, o njegovim mogućnostima, o njegovoj ograničenosti i uvjetovanosti. Da bismo dohvatili čovjekovo dostojanstvo, potreban nam je cjelovit pogled na čovjeka, potrebno nam je filozofijsko i teologijsko domišljanje i vrednovanje svih danosti pozitivnih znanosti.

Filozofijska razmišljanja

Čovjeka spoznajemo svjetlom razuma kao jedinstveno tjelesno–duhovno biće, obdareno razumom i slobodom, sposobnošću samoodređenja i odgovornosti. Upravo se u tome i krije izvor njegova osobnog dostojanstva i njegove različitosti od svih drugih bića na zemlji. Spoznaje dobro i zlo, i glas mu savjesti nepokolebljivo nalaže da čini dobro a izbjegava zlo. Zato će Aristotel reći: »Jedino je ljudima svojstveno da imaju osjećaje dobra i zla, pravde i nepravde i druga osjećanja istoga reda.«⁴ Ako svjesno i slobodno djeluje u skladu sa zahtjevom doživljenih moralnih

2 IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis — Otkupitelj čovjeka*, Vatikan 1989. — Zagreb: KS 1990., br. 14.

3 JURJEVIĆ, J., *Čovjek*, Zagreb: FTI, 1973³, str. 13.

4 ARISTOTEL, *Politika*, 1253 a.

vrijednosti, doživljuje pohvalu savjesti. Djeluje li protiv spoznatih moralnih vrijednosti, doživljuje ukor, krivnju i griznju savjesti, kao i poziv da ispravi počinjeno zlo.

Teologijska razmišljanja

Teološko razmišljanje polazi od danosti razumski stečene spoznaje i Božje poruke o čovjeku. Na prvim stranicama Biblije čitamo da je čovjek predmet sasvim osobite Božje odluke i zahvata. On je jedini od svih bića stvoren na sliku Božju. Tu se nalazi Božja definicija čovjeka: »Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična (...) Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih« (Post 1, 26–27). Iz sveukupne Objave znamo da je Bog razumno, inteligentno, mudro biće. Štoviše: »Bog je ljubav« (1 Iv 4, 8).⁵ Na tu je sliku čovjek stvoren, i on bi u svom životu trebao biti odsjaj te slike. Biblijski gledano, sve je stvaranje svijeta bilo samo uvod u pojavak čovjeka, slična Bogu. Samo pred čovjekom psalmist se obraća Stvoritelju: »Što je čovjek da ga se spominješ, sin čovječji te ga pohodiš? Ti ga učini malo manjim od Boga, slavom i sjajem njega okruni« (Ps 8, 5–7). Pojedinaac, osoba ne postaje subjekt tek po rođenju, ne ulazi u svijet Božje ljubavi tek nakon rođenja; svaki je pojedinac ljubljen i posvećen već od samog svog oblikovanja u majčinoj utrobi.⁶ Stoga prorok Jeremija zanosno prenosi Božju poruku: »Dode mi riječ Gospodnja: Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego što iz krila majčina izađe, ja te posvetih« (Jer 1, 4–5). Svojim utjelovljenjem i životom, Isus, Bogo-čovjek, posvetio je i posebnom čašću i dostojanstvom zaodjenuo savkoliki ljudski život: od začeca do smrti. Razmatrajući nad božićnim otajstvom sveti Lav Veliki zanosno kliče: »Kršćanine, upoznaj svoje dostojanstvo i kad si postao dionik božanske naravi nemoj se grješnim životom vraćati na prijašnju podlost. Sjeti se koje li si glave i kojeg li si tijela ud! (...) Po sakramentu krštenja postao si hramom Duha Svetoga«.⁷

U tom je tajna ljepote majčinstva i očinstva. Tu se krije čar i blagoslov djeteta, kako je izrečeno na jednoj razglednici uz sliku malog djeteta: »Svijet je ljepši otkad ti postojiš«. Tu je izvor kriterija za čovjekovu etičko-moralnu djelatnost. Pod tim vidikom je bremenita i duboko teološka misao Majke Terezije kad je, odgovorajući na pitanja novinara iz bogatih zemalja, uzvratila: »Najveće siromaštvo nalazi se u vas na Zapadu: odsutnost Boga! Vi Boga više ne vidite u životu svoje djece, jer ste ozakonili njihovo ubijanje.«⁸

5 16 Svetopisamski navodi prema: *Biblija (Stari zavjet)*, Zagreb: Stvarnost 1968; *Novi zavjet*, Zagreb: KS 484 1982.

6 Kao zanimljivost i upozorenje u kakvom svijetu živimo, valja se podsjetiti da slavna pove lja UN o ljudskim pravima, ljudska prava pridaje čovjeku tek nakon rođenja: »Sva ljudska bića rađaju (!) se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima« [Skok, D. (priredio), *Ljudska prava. Osnovni međunarodni dokumenti*, Zagreb: Školske novine 1990., str. 30]. Zato je i moguće da u SAD bude ozakonjeno tzv. djelomično rođenje-pobačaj, a da ne bude kvalificirano kao čedomorstvo.

7 LEON VELIKI, *I. govor o rođenju Gospodnjem*, 1–3, PL 54: 190–193; hrvatski prijevod: *Časoslov naroda Božjega*, drugo čitanje na dan Božića.

8 Majka Terezija o pobačaju, *Narod*, Zagreb, br. 48., 15. rujna 1997., str. 1.

Biblijska i kršćanska antropologija gaji holistički svjetonazor, izriče cijeloga čovjeka pod različitim vidicima. Čovjek je jedinstveno tjelesno–duhovno biće: tijelom i dušom jedan. Čovjek je duša ukoliko je animiran duhom života; po zakonitostima tijela ulazi u prolaznost i smrtnost stvorenja ovoga svijeta; ujedno je biće za smrt i za život, za vremenitost i za vječnost. Duh označuje njegovu otvorenost Bogu i vječnosti. Po tjelesnoj se dimenziji izriče i očituje svijetu izvan sebe. Čovjek *nema tijelo*, on *jest tijelo*; tijelo je nositelj osobe. U jedinstvenosti svoga tjelesno–duhovnog bića čovjek živi trajnu napetost sadašnje biološke degradacije i života budućega vijeka po uskrsnuću i preobrazbi tijela.

Ljudski tjelesni život, od začeca do smrti, temelj je, pretpostavka i uvjet za svako ljudsko iskustvo i ostvarenje, predstavlja najosnovnije od svih dobara. Ne postoji neko drugo vremenito dobro koje bi se moglo mjeriti s tim dobrom tjelesnog života. Biološki život tvori način postojanja pojedinca, mjesto slobode i osnova neponovljive osobne povijesti, čovjekove pojavnosti drugima, uvjet je i mjesto gdje se ostvaruje božanski poziv upravljen pojedincu da se postupno sve više ostvaruje na »sliku Božju« na koju je stvoren. Zato se svaki zahvat u tijelo čovjeka tiče i njegove osobe koja je nosilac, subjekt toga tijela.

Među čovjekova karakteristična svojstva ubraja se sposobnost spoznaje dobra i zla, sloboda i autonomija u djelovanju i odgovornost za djelovanje, samosvijest, mogućnost samoodređenja. Čovjek je, dakle, moralno odgovorno biće. Prepoznaje sama sebe kao subjekt, individualno — osobno biće, sasvim naročito, najuzvišenije biće među svim stvorenim, a ipak samo kao stvor. U tom vremenitom životu čovjek gradi svoju vječnost. Zato nije sporedno, nego odsudno važno: kada započinje jedan ljudski individualni život, kako će ga osoba proživjeti, kada, gdje i kako umrijeti — zamijeniti ovaj prolazni život s onim vječnim. U svjetlu vjere čovjekovo je osobno dostojanstvo dar i plod Božje ljubavi prema čovjeku, bitno vezano uz njegovo biće upravo ukoliko je čovjek. Ljudsko dostojanstvo nije nešto izvanjsko, ovisno o stanju zdravlja ili bolesti, pa čak ni osobne krivnje. Dostojanstvo ljudske osobe po svojoj je naravi neodrecivo, neizgubivo i neotuđivo. Netko ga može ustajati ili otkriti, poštivati ili ne, ali ga ne može ni dodijeliti ni oduzeti.

Čovjek vjernik vidi u životu i zdravlju dar Božji. Dar je ujedno i zadaća: usčuvati ga i unaprijediti. Konačni bi cilj bio: sačuvati i razviti životne sposobnosti i zdravlje u optimalnoj kondiciji, kako bi u danom trenutku bio sposoban odgovoriti na poziv Božji, glede sama sebe i glede bližnjega, tj. ispuniti svoje životno poslanje.

Nepovredivost

Nakon tih misli razumljivo je da će službeni stav Katoličke crkve spram svakog ljudskog života glasiti: »Ljudski je život svet jer od samog svog početka uključuje 'Božje stvaralačko djelovanje', i zauvijek ostaje u posebnom odnosu sa Stvoriteljem, svojom jedinom svrhom. Bog je jedini gospodar života od njegova početka do njegova svršetka: nitko i ni u kojim okolnostima ne može sebi uzeti pravo da izravno uništi nevino ljudsko biće.« A nakon toga čitamo: »Od prvog časa svoga postojanja, tj. otkad se uobličio kao zigota, plod ljudskog rađanja zahtijeva bezuvjetno poštovanje koje dugujemo ljudskome biću u njegovoj tjelesnoj i duhovnoj

cjelokupnosti. Ljudsko biće mora se poštivati i s njime valja postupati kao s osobom od samoga njegova začeća, pa mu se stoga od tog istog časa moraju priznati prava osobe, među kojima je prije svega nepovredivo pravo svakoga nevinog ljudskog bića na život.«⁹ Zvao se taj život embrij, pre-embrij, fetus, in utero ili in vitro, novorođenče, dijete, odrasla osoba ili osoba u završnom stadiju života, u tijeku umiranja, uvijek je riječ o jednom te istom ljudskom biću — samo u raznim razvojnim stadijima.

Napadaji na ljudski život

Živimo u doba silnog i skandaloznog protuslovlja: velike deklaracije o ljudskim pravima — na jednoj strani, i svakodnevno gaženje osnovnih prava — na drugoj strani, i to u najpotresnijim trenutcima postojanja: dok čovjek dolazi na svijet i kad odlazi s ovoga svijeta. Korijen tih protuslovlja nalazi se u egoističkom, izopačenom shvaćanju slobode — daleko od istine, bez zakona, a u zaboravu solidarnosti i altruizma, služenja drugomu: jači imaju pravo nad slabijima. I kada se upravo o svemu može izglasavati — pa i o temelju svih prava: o pravu na život — država postaje tiranin, a ne više zajednička kuća ravnopravnih. Svjedoci smo danas rastućih prijetnji, starih i novih, ljudskom životu, pojedincima i narodima: siromaštvo, glad, bolesti, nasilje i ratovi. O tom je već jasno i mnogo rečeno na Drugom vatikanskom saboru, a nabrojani su u detalje: »ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija (...) sve što povređuje integritet ljudske osobe, kao što su sakaćenja, tjelesna i moralna mučenja, psihološke prisile; sve što vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kao što su neljudski uvjeti života, proizvoljna hapšenja, deportacije, ropstvo, prostitucija, trgovina bijelim robljem i mladeži; zatim nedostojni uvjeti rada (...).«¹⁰

Namjerni pobačaj

Jedna od povreda života, o kojoj će se ovdje napose govoriti, više je nego poznata: namjerno izazvani pobačaj. Budući da se gdjekad može čuti, ili naići na napis koji pretendira na ozbiljnost, kako Crkva nije uvijek u minulim stoljećima zastupala jasan današnji odlučan stav spram pobačaja, moramo navesti barem neke neosporive činjenice. A kao dokaz tome navodi se poznata rasprava koja se vuče sve od Aristotela o tzv. naknadnoj animaciji ploda u majčinom krilu. U tom okviru česti su pozivi i na sv. Tomu Akvinskoga (1225.–1274.), koji je slijedio to mišljenje. Međutim, ili se ne zna ili se prešućuje, kad je već o Tomi riječ, da taj Toma, kad govori o Isusovu začeću, ne poznaje nikakve naknadne animacije, nego naprotiv, ističe da je Isusovo tijelo *u prvom času* začeća bilo *formirano* i *animirano* razumskom dušom.¹¹ Valja odmah istaknuti da su to bila različita mišljenja, a nikako službeni nauk Crkve.

9 ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae — Dar života*, Zagreb: KS 1987., I, 1: 19.

10 DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb: KS 1970., *Gaudium et spes*, br. 27.

11 THOMAS, A., *Summa Theologica*, III, q. 33. a. 1, Concl.; a. 2, Concl.

Biblijski pisci, očito, nisu imali tih problema pa o tom pitanju ne govore izričito.¹² Teološka misao razvijala se na temeljnoj zapovijedi prema Bogu i bližnjemu (Mt 22, 40), kao i na Isusovoj ljubavi prema djeci, ili kako Luka rabi izraz: prema *novorođenčadi* (18, 15). Može li nam, makar kratki uvid u povijest i tradiciju Crkvi, potvrditi te stavove?

Spisi prvih stoljeća

Ulaskom u grčki i rimski svijet, gdje se, unatoč jasnoj Hipokratovoj zakletvi o apsolutnom poštivanju života, prakticirao i pobačaj i čedomorstvo, kršćani se susreću s tim pitanjima.¹³ Tako starokršćansko djelo *Didachy — Nauk Dvanaestorice Apostola, iz 2. stoljeća, govori o kršćanima: »Ne upropašćuj dijete pobačajem niti ga ubijaj nakon što je rođeno.«*¹⁴ Nešto kasnijeg datuma je Barnabina poslanica, gdje stoji: »Ljubi svoga bližnjega više nego svoj vlastiti život. Ne ubij dijete pobačajem, niti ga usmrćuj poslije poroda.«¹⁵

Klement Aleksandrijski, osnivač prve kršćanske teološke škole, kaže da kršćani, ni u slučaju da prikriju preljub, ne uništavaju novo ljudsko biće »požurujući pobačaj i primjenjujući abortivne lijekove (phthoriosis pharmakois) da potpuno unište embrij.«¹⁶ Pisac Atenagora, obraćenik i filozof iz 2. st., piše: »Kako možemo ubiti čovjeka kad smo mi oni koji kažu da su svi oni ubojice koji upotrebljavaju abortivna sredstva za ubojstvo ljudi«; naglašava da kršćani smatraju ubojicama one žene koje uzimaju sredstva da izbace začetak.¹⁷

Tertulijan († 220) je poznat po značajnoj izreci: »Hiti prema ubojstvu onaj tko sprječava slobodno rođenje, te nema razlike u tome ubija li već rođeno ili razara nerođeno. Već jest čovjek onaj koji će to biti. To je već svaki plod u začetku.«¹⁸ I na drugom mjestu postavlja pitanje i daje odgovor: »Bit tijela i duše proizvedena je zajedno ili jedna prethodi drugoj? Dakako, kažemo da su obadvije zajedno za počete, učinjene, dovršene.«¹⁹ Sv. Bazilije Veliki (330.–3793.) piše: »Žena koja

12 Knjiga Izlaska 21, 22 govori usput o pobačaju, naime, o tučnjavi u kojoj bi mogla nastrada ti trudna žena: »Ako se ljudi pobiju i udare trudnu ženu, te ona pometne, ali druge štete ne bude, onaj koji ju je udario neka plati odštetu koju zatraži njezin muž. On neka plati kako suci odrede.« U tom usputnom tekstu, nerođenom se djetetu priznaje, na svoj način, moralni i pravni status subjekta, osobe; taj stupanj civilizacije moderni pravno-zakonski poredak još nije dostigao.

13 Za opširniji prikaz: NOONAN, T. J., *An Almost Absolute Value in History*, u: NOONAN, T. J., (ed.), *The Morality of Abortion. Legal and Historical Perspectives*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1972., (Third Printig), str. 1–59.

14 *La doctrine des Douze Apotres (Didachy)*, II, 2., Source Chretiennes, n. 248, Cerf, Paris 1978.

15 Epistula Barnabae 19, 5., u: FUNK F. (ed.), *Opera Patrum Apostolorum*, vol. I, Tubingae 1881.: Diliges proximum tuum plus quam animam tuam. Non interficies foetum in abortione, nec eti am interimes post nativitatem.

16 CLEMENS ALEXANDRINUS, *Paedagogus*, PG 8, col. 514, c. X, n. 84.

17 ATHENAGORAS, *Legatio pro christianis*, PG 6, col. 970, n. 35: (...) eae enim, ut fornicationem celent, exiciala medicamenta adhibentes, quae prorsus in perniciem ducunt, simul cum fetu omnem humanitatem perdunt.

18 TERTULIANUS, *Apologeticus*, IX. PL 1, 31: Est homo et qui est futurus.

19 Isti, *De anima*, XXVII., 1. PL 2, 694.

namjerno uništi fetus odgovorna je za ubojstvo. Svako razlikovanje je li potpuno formiran ili neformiran, među nama je nedopustivo.«²⁰ Ženama koje su počinile pobačaj sv. Jeronim (347.–420.) dosuđuje pakao, kao samoubojicama, preljubnicama Kristovim i ocubojicama.²¹

Prema jednim odredbama pokora za pobačaj bila je doživotna, dok su je druge skraćivale na deset godina. Sabor u Mainzu (487.) nabraja kazne koje su donijeli prijašnji sabori protiv pobačaja te određuje najstrožu pokoru za žene koje »ubijaju svoj porod ili tako čine da začetak izbace iz utrobe«. ²² U pismu pape Stjepana V. (885.–891.) nadbiskupu Mainza, Ludbertu, stoji da je ubojica onaj tko pobačajem uništi zametak u utrobi majke.²³ Slično se izjašnjavao i sabor u Ancyri (Ankara) g. 314. i onaj u Elviri (Španjolska) 305. godine. Za to rano razdoblje John T. Noonan konstatira: »Ti zakoni, kao i prije osude, nisu pravili razlike između formirani i neformirani fetus.«²⁴

Srednji vijek

U stoljećima žive rasprave o trenutačnoj ili naknadnoj animaciji na tragu Aristotela (†322. pr. Kr.) našli su se i Augustin (354.–430.), i Toma Akvinski, i Alfons Liguori (1696.–1787.). Pod utjecajem tih, inače velikih autora, neki su samo pobačaj nakon animacije kvalificirali kao *homicidium* — ubojstvo čovjeka. Odluke su se znale i brzo mijenjati. Tako Siksto V., u buli *Effraenatum* od 25. listopada 1588., ne dopušta razliku između neanimiranog i animiranog fetusa. Naprotiv, imajući u vidu da je kazna uvijek prvotno medicinalne naravi — da se grješnik popravi i da postigne vječni život, a držeći se klasičnog načela da teške obaveze treba ograničiti — *In poenis benignior est interpretatio facienda, Odiā restringenda sunt* — Grgur XIV. (1590.–1591.) ograničio je kaznu izopćenja za pobačaj samo na stanje animiranog fetusa. Papa Inocent XI. (1676.–1689.) odbija kao zablude laksne izjave koje su pokušavale opravdati pobačaj učinjen prije animacije, tj. prije ulijevanja spiritualne duše u novo ljudsko biće.²⁵ Razlikovanje kazne izopćenja dokinuo je papa Pio IX., g. 1869. bulom *Apostolicae Sedis*. Za bolji i pregledniji uvid u to razdoblje, navodimo ocjenu iz nedavno objavljene doktorske disertacije: »Od g. 1234. do g. 1869. Kanonsko pravo udara izopćenjem pobačaj animiranog fetusa, dok je, u slučaju neanimiranog fetusa, grijeh uvijek težak ali bez kanonske kazne. Jedini kratki izuzetak je od g. 1588. do 1591. godine.«²⁶

20 BASILIUS MAGNUS, *Amphilochio de canonibus*, Epistula 188. PG 32, col. 663, n. 271.: De formato autem aut informi subtilius non inquirimus (...) Oportet autem non ad obitum usque poenitentiam earum extendere, sed decem quidem annorum mensuram accipiant.

21 HIERONIMUS, *Ep. ad Eust.* 22, 13., PL 22, 401–402.

22 MANSI 14, col. 909., Can. 21.

23 »(...) quia si conceptum in utero qui per abortum deleverit, homicida est...«, (DS 670).

24 NOONAN, T. J., *An Almost Absolute Value in History*, str. 15.

25 DS 2134 (1184). *Licet procurare abortum ante animationem foetus ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur* (Propositiones LXV damnatae in Decr. S. Officii 2. Mart. 1679. Errores doctrinae moralis laxiores).

26 PERRENX, J.–P., 16 L'Évangile de la vie, II: A la lumière de la foi, Beauchesne, Paris 1999., str. 64.

Godine 1620. napisao je louvainski liječnik Thomas Fienus (Fyens) knjigu pod naslovom: *Knjiga o formaciji fetusa u kojoj se pokazuje da je razumna duša ulivena trećeg dana* (smatrao je da su tri dana potrebna za ostvarenje začeca).²⁷ Godinu dana poslije rimski liječnik Paolo Zacchia objavljuje svoju knjigu *Quaestiones medico-legales*, u kojoj odbacuje aristotelovsku *metamorfozu duša* kao neutemeljenu. Polazeći od autentičnog tomističkog shvaćanja tjelesno–duhovnog jedinstva čovjeka, tvrdi da duša mora biti »ulivena u prvom trenutku začeca«. ²⁸ To je Zacchijevo mišljenje naišlo na dobar prijem na teološkim fakultetima u Parizu, Beču, Pragu i Rheimsu. A papa Inocent X. odlikovao ga je godine 1644. redom: *Generalni prvotiječnik (protomedicus) cijele crkvene države*. Nakon toga Geronimo Florentino, iz Kongregacije Majke Božje, objavio je knjigu *Krštenje dvojbenih ljudi* (1658.) u kojoj je tvrdio da svi fetus izvađeni iz majčina tijela, i oni prije četrdeset dana, trebaju biti kršteni.²⁹

Kada je papa Klement XI. godine 1701. odredio blagdan Bezgrješnog začeca za sveopću crkvu, bila je to velika potpora mišljenju o trenutačnoj animaciji, tj. ulijevanju duše u začecu svake ljudske osobe. To je poslije potvrdio Pijo IX., proglasivši g. 1854. dogmu o Bezgrješnom začecu prema kojoj je Marija »od prvog trenutka svoga začeca« očuvana od svake ljage grijeha.³⁰

Prema modernoj embriologiji

U 18. stoljeću i medicina je općenito odbacila aristotelovsko shvaćanje o postupnom oduhovljivanju ljudskog embrija kao neprihvatljivo. Tako njemački liječnik Michael Alberti godine 1725., navodeći brojne autore, zastupa mišljenje da je samo začecé nemoguće bez nazočnosti racionalne duše.³¹ Godine 1827. Karl Ernst von Baer otkrio je jajašce i potvrdio da novo ljudsko biće nastaje spajanjem muške i ženske spolne stanice, dakle, začecem. Time je u embriologiji označio novo razdoblje shvaćanja o nastanku i razvoju ljudskog života.³² U govoru pred Pariškom akademijom, 10. veljače 1852., dr. Cazeaux odbacuje kao zastarjele rasprave teologa, filozofa i liječnika o naknadnoj animaciji i tvrdi da nema razlike u razvojnem tijeku od začeca do rođenja.³³ A teolozi su se sve više priklanjali stavu

27 De formatrice foetus liber in quo ostenditur animam rationalem infundi tertia die. Pr ema: *De animatione foetus*, Nouvelle revue theologique 11 (1879) str. 179, 183.

28 Ego vero (...) novae ac veritati multo magis consonae adhaerere coactus sum, nempe animam rationalem a Deo Optimo Maximo tum primum creatam et infusam in ipso primo conceptionis momento praesentem esse. (ZACCHIA P., *Questiones medico-legales*, Lyon 1701., 9. 1. Navod uzet iz *De animatione foetus*, str. 183., gdje se kao mjesto i godina izdanja navodi: Lugd. 1661).

29 FLORENTINIUS, *De hominibus dubiis baptizandis seu de baptismo abortivum*, Lyon 1658. (*De animatione foetus*, str. 180–181).

30 »(...) beatissimam Virginem Mariam in primo instanti suae conceptionis fuisse (...) ab omni originali culpae lae preservatam immunem (...)«, (PIUS IX., *Ineffabilis Deus*, 8. prosinca 1854., DS 2803).

31 *De animatione foetus*, str. 184.

32 GLEISINGER, L., *Povijest medicine*, Zagreb: ŠK 1978., str. 167. i 220.

33 (...) aucune différence entre l'enfant qui vient de naître et celui qui est encore renfermé dans le sein maternel, entre le foetus de neuf mois, et l'oeuf fécondé depuis quelques heures. (*De animatione foetus*, str. 185).

početka života od začeca i svaki su pobačaj označivali kao ubojstvo. Kao sažetak proučavanja povijesnog hoda pitanja o kojem je riječ, poznati moralist i dugogodišnji savjetnik liječnika u bolnici, američki isusovac John Connery, kaže: »Osuda pobačaja niti je ovisila o teorijama o animaciji fetusa niti je bila njima ograničena.«³⁴ U posljednjim desetljećima 20. stoljeća ponovno je oživjela rasprava, pod drukčijim vidicima, s tvrdnjama o početku ljudskog individualnog života ne u začecu nego nešto kasnije.³⁵ Prema tim shvaćanjima, u rano doba embrionalnog razvoja, u prva dva tjedna, novo ljudsko biće u nastajanju ne bi bilo bezuvjetno nositelj ljudskih prava u punini, od kojih je prvo: nepovredivo pravo na život.³⁶

Suvremeno Učiteljstvo Crkve

Noviji dokumenti crkvenoga nauka, od pape Pija XI., Pija XII., Ivana XXIII., Pavla VI. i Ivana Pavla II. prebrojni su a da bi ih se moglo svakog napose spomenuti. *Deklaracija o pobačaju*, iz g. 1974., koju je potpisao ondašnji pročelnik Zbora za nauk vjere, hrvatski kardinal Franjo Šeper, kaže: »Crkvena predaja uvijek je naučavala da se ljudski život mora štiti i unapređivati i u začetku i u različitim dobima njegova razvitka.«³⁷ Prema Drugom vatikanskom saboru »već od začeca treba najbrižnije štiti život«, a pobačaj i čedomorstvo su »užasni zločini« (GS 51). Taj nauk dobiva svoju zaokruženu cjelinu u enciklici Ivana Pavla II., pod naslovom *Evangelje života*, gdje papa kaže: »Vlašću koju je Krist dao Petru i njegovim nasljednicima, u zajedništvu s biskupima Katoličke crkve, potvrđujem da je izravno i hotimično ubojstvo nedužnog ljudskog bića uvijek teško nemoralno.«³⁸ I malo zatim: »Izjavljujem da izravni pobačaj, tj. hotimični kao cilj ili sredstvo, čini uvijek teški moralni nered, jer sadrži namjerno ubojstvo nedužnog ljudskog bića.«³⁹

Pravni vidik crkvenog nauka dobio je svoj izričaj u crkvenom zakoniku iz 1983. godine: »Tko sudjeluje u vršenju pobačaja, upada, ako dođe do učinka, u izopćenje unaprijed izrečeno.«⁴⁰ Time je samo potvrđena kazna iz prijašnjeg zakonika (Kan. 2350, 1). Budući da je isto dostojanstvo embrija *in vivo* i onih *in vitro*, pa makar i namjerno proizvedenih za potrebe pokusa kao biološki materijal, usmrćenje i jednih i drugih, u razdoblju *između začeca i rođenja*,⁴¹ smatra se ubojstvom, te se i na tu vrstu, bilo u laboratoriju bilo onog ranog kemijskog pobačaja, odnosi ista kazna izopćenja.⁴²

34 CONNERY, J., *Abortion: The Development of Roman Catholic Perspective*, Loyola Univ. Press, Chicago 1977, str. 304. O istom predmetu: THEVENOT, X., *Le statut de l'embryon humain*, Proješt 195 (1985) str. 51.

35 POZAIĆ, V., Čovjek na razini embrija, *Vladavina prava* 3–4 (1999) 129–139.

36 MATULIĆ, T., *Pobačaj. Drama savjesti*, Zagreb: FTI — Centar za bioetiku 1997., str. 37–106.

37 SVETA KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Izjava o namjernom pobačaju*, br. 6. Hrvatski tekst u POZAIĆ, V., *Život prije rođenja*, Zagreb: FTI 1990., str. 175–192.

38 IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae — Evangelje života*, Zagreb: KS 1995., br. 57.

39 Isto, br. 62.

40 Zakonik kanonskoga prava, Zagreb: Glas koncila 1988., kan. 1398.

41 *Evangelium vitae — Evangelje života*, br. 58.

42 PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS JURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Responsiones ad proposita dubia*, II, 1, AAS 80 (1988) 1818: *Utrum abortus, de quo in can. 1398,*

Takva jasna kvalifikacija zloće namjernog pobačaja, promatranog u objektivnom redu, nipošto ne isključuje razumijevanje različitih mogućih subjektivnih stanja počinitelja i sudionika zlodjela. Nije uvijek i jedino povod za takav čin egoizam i hedonizam, komotnost ili karijera, hir ili puka neodgovornost. Tako se glede žene posebno ističe njezino moguće teško materijalno i duševno stanje, grubi vanjski pritisci, psihološka uvjetovanost ozakonjenog pobačaja, kao i zdravstveno osoblje u službi smrti a ne života.⁴³ I u tim okolnostima, po primjeru i nalogu svoga Učitelja, Crkva jest i ostaje: majka, mjesto razumijevanja, posrednica milosrđa, pomirenja i autentične ljubavi.⁴⁴ Tu ulogu u ime Crkve, posebno u teškom duševnom stanju pokornika, treba da oživotvore službenici pomirenja svećenici–ispovjednici.⁴⁵

Zaključak

Tijekom povijesnoga hoda uočuje se da je Crkva uvijek visoko cijenila vrednotu ljudskog života. I u vremenima velikih rasprava o ulijevanju spiritualne duše u samom začecu ili poslije, Crkva je branila ljudski život, i nikada nije dopuštala pobačaj. Razlika je bila u težim ili lakšim sankcijama, što je inače poznato iz pravne prakse da se isto zlo djelo, u jednim okolnostima kažnjava strože a u drugima blaže. Crkva je bila i ostaje velika učiteljica ne samo kršćanstva nego i čovječanstva. U vremenu u kojem je nazočan rastući val nasilja protiv života, rastući val kulture smrti, zadaća je i čast Crkve da tumači i brani vrednotu ljudskog života, da gradi i promiče kulturu života i civilizaciju ljubavi.

THE VALUE OF LIFE IN THE TEACHINGS OF THE CATHOLIC CHURCH

Valentin POZAIĆ

Summary

Beginning from the stances of philosophical and theological anthropology, the first part of the article presents the basis of Catholic teachings in relation to the value of human life. The latter part of the article analyses the stances of the early Church Fathers and other documents all the way to the present. Discussions on the beginning of human life are elaborated upon as well as the effects for the moral evaluation of a induced abortion. Special attention is given to sanctions connected to such an act.

intelligatur tantum de eiectione fetus immaturi, an etiam de eiusdem fetus occisione quocumque modo et quocumque tempore a momento conceptionis procuretur? R. Negative ad primam partem: affirmative ad secundam.

43 *Evangelium vitae* — *Evangelje života*, br. 58 i 59.

44 *Isto*, br. 99.

45 *PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, Priručnik za ispovjednike*, Zagreb: KS 1997.